

УДК 32.019.5

СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ МОЛОДІ ЯК СТРАТЕГІЧНА СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

Годован Ю. В., аспірант кафедри політології Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського;

Ніколаєнко Н. О., д. політ. н., професор, завідувач кафедри політології Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (Україна)

Годован Ю. В., Ніколаєнко Н. О. Соціальна мобільність молоді як стратегічна складова політичної соціалізації молоді

У статті розглядаються основні характерні риси соціальної мобільності молоді, її класифікації та функціональне призначення. Акцент робиться саме на мобільності молоді у суспільно-політичному житті в умовах сьогодення.

Ключові слова: соціальна мобільність, політична соціалізація, молодь, Україна

Hodovan Y., Nikolaenko N. Social mobility as a strategic component of political socialization of youth

This article is about the main characteristic features of social mobility of youth, its classification and functional purpose are considered. The emphasis makes precisely on the mobility of young people in social and political life in the conditions in modern conditions.

Key words: social mobility, political socialization, youth, Ukraine

Постановка проблеми. На сучасному етапі вітчизняного державотворення дослідження процесів соціальної мобільності молоді в Україні набуває все більш широкої актуальності та поширення, є об'єктом уваги та досліджень багатьох вчених і дослідників різних галузей наук.

Трансформаційні процеси в українському суспільстві зумовили посилення соціальної мобільності – як добровільної, так і вимушеної. Підвищення добровільної соціальної мобільності, на нашу думку, обумовлюється розвитком різних форм власності, підприємницької діяльності, а також чинному законодавству, що полегшує зміну місця праці і проживання людей. Поступово складаються і розвиваються форми мобільності, традиційні для ринкової економіки: територіальна, галузева, професійно-кваліфікаційна, внутрішня і міжфірмова.

Важливе місце у вивченні соціальної структури суспільства, динаміки соціально-політичних процесів займають питання соціальної мобільності, тобто переходу людини з одного класу до іншого, з однієї внутрішньокласової групи до іншої, соціальні переміщення між поколіннями. Соціальні переміщення носять масовий характер і по мірі розвитку суспільства стають все більш інтенсивними. У соціологічній та політологічній науках зазвичай вивчається характер соціальних переміщень, їх спрямованість, інтенсивність переміщення між стратами, поколіннями, містами й регіонами. Вони можуть бути позитивними і негативними, заохочуватись, і навпаки.

Помітного розвитку набули міграційні процеси як особлива форма мобільності, що поєднується з неодмінним територіальним переміщенням індивідів, хоча вона й досі обмежується ринком житла та деякими іншими факторами. Міжпрофесійна мобільність дещо стримувалася надмірною спеціалізацією, чіткою професійною орієнтацією працівників, обмеженими можливостями для перенавчання фахівців. Проте є й інші обмежувачі, наприклад, недостатня інформація, брак коштів для переїзду та купівлі житла, труднощі з підвищенням кваліфікації і перекваліфікацією, стереотипи мислення, звички тощо [1; с.162].

Аналіз джерельної бази з вказаної проблематики демонструє той факт, що мобільність молоді, передусім, соціальну, досліджують економісти, соціологи, соціальні психологи тощо. Однак, суттєвим недоліком усіх досліджень є те, що досі, нажалю, не вироблено єдиного комплексного підходу до вивчення й розуміння даного феномену.

Економісти розглядають мобільність з точки зору відтворення трудового потенціалу, зміни професійного і кваліфікаційного статусу працівників. Тим часом, соціологи і психологи зауважують обмеженість висновків економічних досліджень для забезпечення можливості соціального управління мобільністю. До вивчення соціальної та інших форм мобільності на підприємстві соціологи підходять, насамперед, з позицій соціальної структури, її складових. Водночас вони розглядають індивідів у межах кількох груп, становище в кожній з яких впливає на зміну їх соціального статусу в інших [2; с.8-11].

Соціальних психологів цікавить переважно мобільність з позицій зв'язків, відносин і взаємодій, що складаються між соціальними та іншими групами, з позицій приналежності індивідів до різних сфер спілкування. Їхня увага концентрується на механізмах дій між групами і всередині груп. Адже типи особистостей, що формуються під впливом інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій, мотивації поведінки, суттєво впливають на індивідуальну мобільність. Дослідження, що дають змогу вивчити механізм формування, зміни соціального статусу і приналежності до певної соціальної групи (в тому числі й неформальної), обов'язкові в системному розгляді соціальної мобільності [3; с.47].

Соціально-професійна мобільність, з одного боку, висуває певні вимоги до професійно-кваліфікаційних якостей індивідів, а з іншого - максимально сприяє розвитку особистості через підвищення відповідності між

структурою її індивідуальних потреб і соціально-економічної цінністю місця, яке вона посідає. Перша з цих функцій є предметом економічної науки, друга - соціології і соціальної психології. Це зумовлює якісно різні підходи до досліджень мобільності: 1) як до деперсоніфікованого соціально-економічного процесу, 2) як до засобу соціального просування і розвитку особистості. У першому випадку маємо справу з власне трудовою мобільністю, а в другому – з так званою трудовою кар'єрою працівників [4, с. 129].

Соціальна мобільність молоді характеризується обсягом, інтенсивністю і напрямками найважливіших потоків руху, певним соціальним механізмом, рушійними силами, прямими наслідками для суспільства. Економісти розглядають трудову, професійну мобільність індивідів, враховуючи зміну кількості та якості робочих місць. Вони зосереджуються переважно на дослідженні економічних аспектів мобільності робочих місць, а відтак - на міграційній здатності працівників (наприклад, на витратах на їх перепідготовку і переміщення). Отже, мобільність індивідів вивчається економістами як чинник економічних процесів [5, с. 148].

Втім, соціологи ж зосереджують увагу на переміщеннях індивідів, їх шансах на кар'єру, а також на фактах її усвідомлення, на цілях і мотивах; економічні явища аналізуються як чинники формування трудової мобільності.

Соціальна мобільність як міждисциплінарне поняття, що виражається в професійному, кваліфікаційному, соціальному, галузевому, територіальному та інших переміщеннях індивідів, є своєрідною формою їх адаптації до нових технологічних і економічних умов функціонування.

Соціальною мобільністю називається сукупність соціальних переміщень людей, а саме зміни індивідом чи групою осіб соціального статусу, що ними займається в стратифікаційній структурі суспільства. Зазначимо, що термін «соціальна мобільність» був започаткований відомим соціологом Питиримом Сорокіним у 1927 році [6, с.13-14].

Існує два основних види соціальної мобільності – між поколіннями і всередині поколінь. Вони, в свою чергу розпадаються на підвиди і підтипи, які тісно пов'язані один з одним. Перший вид мобільності передбачає, що діти досягають більш високої соціальної позиції або опускаються на нижчу сходинку, ніж їхні батьки. Другий вид мобільності має місце там, де один і той же індивід протягом життя кілька разів змінює соціальні позиції. Інакше вона називається соціальною кар'єрою. Перший вид мобільності відноситься до довготривалих, а другий - до короткочасних процесам. У першому випадку соціологів більше цікавить міжкласова мобільність, а в другому - переміщення зі сфери фізичної праці в сферу розумового. Індивідуальна мобільність означає соціальне переміщення конкретної людини. До факторів індивідуальної мобільності відносяться просування по службово- професійних сходах, пов'язаної з підвищенням кваліфікації, рівнем освіти, заняттям адміністративних посад, тобто того, що називається службовою кар'єрою. Індивідуальна мобільність може бути пов'язана з політичною і підприємницькою діяльністю, службою в армії, у церкві та інших державних інститутах. Одним з ефективних способів індивідуальної мобільності вважається вигідний шлюб. Групова мобільність відбувається тоді, коли переміщення відбуваються колективно, змінюється статус тієї чи іншої страти. Групова мобільність має місце, перш за все там, де відбуваються зміни самої системи стратифікації. Переміщення відбуваються колективно, наприклад, після соціальної революції старий клас поступається панівне становище новому класу. На соціальну мобільність населення впливають такі обставини, як зміна умов життя в місті чи сільській місцевості, отримання людьми нових професій або зміна виду. Все це являє собою важливий момент функціонування соціальної структури суспільства. До числа причин, що підсилюють соціальну мобільність, відноситься зміна громадської думки щодо престижності тих чи інших професій і внаслідок цього зміна професійних інтересів у різних груп людей.

Що стосується основної і найпоширенішої класифікації соціальної мобільності молоді, то, згідно неї, виділяють її види: вертикальна і горизонтальна соціальна мобільність. Вертикальна мобільність, в свою чергу, в залежності від напрямку переміщення поділяється на висхідну (соціальний підйом, рух вперед) та низхідну (соціальний спуск, рух донизу) мобільність. Горизонтальна мобільність передбачає перехід індивіда з одного соціального прошарку до іншого, що розташовується на тому ж рівні. Цей тип мобільності може бути пов'язаний зі зміною місця проживання (міграція), переходом до іншої релігійної групи (зміна віросповідання) тощо [7, с.85].

Між двома видами існує відома асиметрія – баланс: всі хочуть підійматися, і ніхто не хоче опускатися вниз по соціальним сходам. Як правило, рух нагору – явище добровільне, а вниз – примусове. Дослідження показують, що власники вищих статусів бажають для себе й своїх дітей високі позиції, але представники нижчих щаблів бажають того ж самого. Так і виходить в суспільстві: всі хочуть рухатись вгору. Вертикальна мобільність передбачає переміщення з однієї страти (групи, класу, каст) до іншої.

Соціальна мобільність молодого населення країни поступово стає рушійною силою в процесі державотворення та демократичних перетворень. Успішна соціалізація особистості, продуктивне політико-правове виховання й досягнення високого рівня політичної культури – саме ці складові сприяють високому рівню мобільності сучасної молоді, як вертикальної, так і горизонтальної.

Більшість західних соціологів у якості домінуючого фактору соціальної мобільності в сучасних суспільствах виділяють економічний, який стає базовим і в сучасній Україні, де після реабілітування приватної власності й підприємництва заможність стала загальноновизнаним критерієм соціального успіху, соціальної захищеності й можливості просування у вищі страти.

Іншим фактором соціальної мобільності, передусім молоді, виступає професія. Дійсно, в індустріальному суспільстві розвиток передових технологій дає поштовх до появи нових професій, що потребують високої кваліфікації і підготовки, з одного боку, і високооплачуваних і престижних – з іншого. Внаслідок цього зростає рівень мобільності як добровільної, орієнтованої на досягнення, так і вимушеної, заснованої на необхідності підвищення кваліфікаційного рівня. Це, в свою чергу, визначає високу роль освіти як фактора соціальної мобільності. Макс Вебер в якості критерію визначення стверджував, що «...роль каналу, який виконує сучасна

школа, стає все більш значущою, адже, по суті, вона взяла на себе функції, які раніше виконували церква, родина та деякі інші соціальні інститути...» [62, с.148].

Відповідно, отримана освіта й напрацьовані в процесі її здобуття манери і стиль життя, а також професійний статус і пов'язані з ним матеріальна винагорода дають індивіду передумови претендувати на більш високу соціальну позицію.

Суспільно-політичні та соціально-економічні трансформації здійснюють серйозний вплив на процеси соціального становлення та розвитку молоді. Соціальна мобільність потребує серйозних знань щодо основних політичних та суспільних процесів, поглибленого вивчення політичної культури та традицій свого народу і механізмів залучення індивідів до цієї культури. Саме вони пояснюють витоки, характер і особливості конкретної політичної системи, що склалася в суспільстві, політичний режим, політичну свідомість і поведінку суспільних груп й відповідну спрямованість політичних процесів. Стабільне функціонування політичної системи суспільства, збереження цілісності соціального організму потребує постійного відтворення і розвитку політичної культури суспільства, що здійснюється шляхом засвоєння її норм, цінностей і моделей політичної поведінки, тобто, як вже йшлося раніше, політичної соціалізації.

Оскільки вертикальна мобільність існує в будь-якому суспільстві, а між соціальними прошарками повинні бути якісь шляхи, якими індивіди й групи переміщуються вгору або вниз із одного соціального прошарку в інший, необхідно, згідно з П. Сорокіним, виділити діючі канали соціальної циркуляції («ліфти») [8, с. 377]. Найважливіші з них такі: сім'я, церква, школа, армія, політичні, економічні й професійні організації.

Всередині стратифікованого суспільства існують не тільки канали вертикальної циркуляції («ліфти»), а й «сито», яке «просіює» індивідів і визначає їм відповідне місце в суспільстві. Основною метою цього соціального контролю є розподілити індивідів відповідно до їх здібності успішно виконувати соціальні функції, однак, це не означає, що зазначений соціальний механізм завжди правильно розподіляє індивідів відповідно до їхніх можливостей [9, с.78].

Таким чином, бачимо, що соціальна мобільність молоді в сьогоденних умовах виступає в Україні запорукою для майбутніх демократичних перетворень, створення комфортних умов для розвитку молоді особистості, формування в неї громадянської свідомості, й залученні її до важливих соціальних, політичних, економічних, культурних процесів, які мають місце відбуватись в суспільстві.

Бібліографічний список:

1. Лукашевич М. П. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії / М. П. Лукашевич, М. В. Туленков. – К.: МАУП, 1999. – 289 с.
2. Бондарчук К. Продуктивна зайнятість в умовах становлення соціально орієнтованої ринкової економіки / К.В. Бондарчук // Україна: аспекти праці. - 1996. – № 7 – С. 8 -11.
3. Веєрман Р. Міграція в місто та соціальна мобільність / Р. К. Веєрман // Філософська думка - 1986. - № 5. - С. 47 - 50.
4. Коваліско Н. Регіональна трудова мобільність / Н. В. Коваліско, А. Г. Хоронжий. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 165 с.
5. Чернуха Н. Інтеграційні процеси у сучасному освітньому просторі як передумова успіху соціальної мобільності сучасної особистості / Н.М.Чернуха // Науковий часопис НПУ імені П. М. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: [зб. наук. праць]. – Вип.14 / К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – С. 12 –21.
6. Бабосов Е. Общая социология // Е.М. Бабосов. – М., 2005. – 205с.
7. Вебер М. Основные понятия стратификации. / М. Вебер // Социологические исследования. – 1994. – № 5. – С. 147 – 156.
8. Сорокин П. Социальная стратификация и мобильность / П. Сорокин // Человек, цивилизация, общество. М., 1992. – 543с.
9. Серегина И. Профессиональная карьера. / И. Серегина // СОЦИС, 2006. – №4. – С. 78 – 86.